

ROMÁN Zoltán

VÁLLALKOZÁS- ÉS KISVÁLLALKOZÁS-KUTATÁSOK*

A kisvállalatok, -vállalkozások jelentőségét ma már hazánkban is felismerik. A szerző tanulmánya a hazai változásokat, a vonatkozó kutatások témáit és kutatóhelyeit tekinti át.

A vállalkozás- és kisvállalat-kutatás gyökerei sok évtizedre nyúlva vissza, de nagyobb lendületet csak a hetvenes évektől, nálunk – sajátos értelmezéssel – a nyolcvanas évektől, majd a rendszerváltás után vett.

Az *innováció és vállalkozó* kiemelkedő szerepét a gazdasági fejlődésben elsőként – többször újrafelfedezett, máig terjedő hatással – Schumpeter írta le, 1911-ben megjelent „A gazdasági fejlődés elmélete” c. művében [magyarul *Schumpeter, 1980.*] A divatossá vált „A kicsi a szép” (Small is beautiful) jelszó E. F. Schumacher korábbi előadásaira épülő, e címmel 1980-ban megjelent könyvéhez fűződik [magyarul *Schumacher, 1991.*]. A szerző egyébként valójában nem a nagy- és kisvállalatok, hanem szélesebb összefüggések vizsgálata alapján jutott el e címmé tett – és azóta sokat idézett – megállapításához. Egy másik nagy hatású munka, melyet 1996-ban Svédországban a kisvállalati kutatások elismerésére alapított 50.000 dolláros díjjal elsőként tüntettek ki, L. David Birch műve (*Birch, 1979*) a kisvállalatok munkahelyteremtésében játszott kiemelkedő szerepét mutatta be.

A *Small Business, a kisvállalatok* jelentőségének felismerése azonban sokkal korábbi évekre nyúlik vissza. Az Egyesült Államokban 1953-ban (a 163. sz. törvénnyel) hozták létre a Kisvállalati Hivatalt (Small Business Administration), mely széles hálózattal ma is működik és fontos szerepet játszik a kisvállalatok erősítésében, támogatásában, érdekeik képviselésében. Kiemelt fi-

gyelem és támogatás segítette a kisvállalatokat talpraállításának első éveitől kezdve Japánban is és mindkét ország példája igen sok követőre talált. A hetvenes években az olajválság számos nagyvállalatot sodort kritikus helyzetbe és felértékelődött a kisvállalatok nagyobb rugalmassága, alkalmazkodóképessége. Ettől kezdve fordult megkülönböztetett figyelem Európában is a kisvállalatok felé.

A kisvállalatok *minőségi ismérvei* közül első helyen azt szokás kiemelni, hogy tulajdonosuk és vezetőjük ugyanaz a személy és rá legtöbbször a vállalkozó elnevezés is illik. A kisvállalatok jellemzőjének tekintik továbbá

- a magas fokú, gyors alkalmazkodó képességet,
- az egyedi igényekhez szabott, differenciált teljesítményt,
- a családtagok gyakori közreműködését,
- a személyi kapcsolatok jelentőségét, mind az üzleti partnerekkel, mind
- a munkatársakkal.

A kisvállalatok *statisztikai* elhatárolása, amelyhez *számszerű határok* kijelölése szükséges, az egyes országokban eltérő. Az Európai Unió korábban száz, újabban ötven főnél vonja meg ezt a határt, értékmutatókat (és nagyobb vállalatától való – egyébként nehezen ellenőrizhető – függetlenségi feltételt) is megszabva. A középvállalatokra ötszáz fő volt, ma 250 fő a határ, melyet egyébként a magyar gyakorlat is át fog venni. Újabban a *kis- és középvállalatok* (Small and Medium Enterprises, SMEs) kifejezés terjedt el, hangsúlyozva ezek közös, a nagyvállalatoktól, ezek befolyásától, hatalmi pozíciójától eltérő vonásait.

* A T 18094 sz. OTKA kutatás keretében készült tanulmány alapján.

Bár több empirikus vizsgálat már korábban is jelezte: az innovációk jelentős részét kis- és középvállalatok valósítják meg, *az innováció, a vállalkozó, a vállalkozás hangsúlyozott összekapcsolása a kisvállalati kategóriával* nagyjából a hetvenes évek elejétől vált általánossá. Ez az időszak, amikor a legtöbb piacgazdaságban felgyorsult a kis- és középvállalatok térnyerése, súlyuk, szerepük növekedése. E tendenciát az MTA Ipar- és Vállalatgazdaság-kutató Intézetének egy 1988-ban „A kis- és középvállalatok helyzete és jövője az iparban” címmel rendezett ankétján a vitaindító előadásban az alábbi tényezőkkel magyaráztam [Román, 1988, 12. oldal]:

1. a műszaki haladással kisebb (sok esetben nagyságrenddel kisebb) lesz a minimális hatékony üzem- és vállalatnagyság;

2. a jövedelmek növekedése folytán nő az igény az egyedibb termékekre és szolgáltatásokra; ezek előállítására a kis- és középvállalatok könnyebben rendezkednek be;

3. növekszik azon ágazatok súlya (mind az iparon belül, mind azon kívül), amelyekben jelentős a kisebb vállalatok aránya;

4. növekszik az igény a rugalmasabb munkaszervezésre, az önállóbb munkára; erre a kisvállalatok több lehetőséget nyújtanak;

5. felértékelődött a kisebb vállalatok gyorsabb reagáló-, alkalmazkodóképessége;

6. sok nagyvállalat gazdaságossági megfontolásból maga segíti egyes részlegeinek önállósulását (contracting out, shaking out) és ugyanakkor: piaci réseket betöltetlenül hagynak;

7. a munkanélküliségtől való menekülés egyik (államilag támogatott) útja önálló vállalkozás alapítása.“

E tényezők ma is hatnak, de a kisvállalatok (a kis- és középvállalatok, KKV-k) súlyának növekedése a legtöbb piacgazdaságban tetőzött és megállt. Az EU statisztikai hivatalának (EUROSTAT) legutolsó adatai – az új (500 helyett 250 fős) elhatárolást követő adatok – azt mutatják, hogy az Európai Unióban a KKV-k a foglalkoztatottak 66,2 %-ának adnak munkahelyet. (Az országok közötti különbségek jelentősek! Dél-Európában és Írországban például közel 80 % vagy ennél is magasabb, Angliában, Belgiumban és Finnországban viszont 60 % alatti ez az arány.) A magyar mutató néhány éve már az EU átlag körül van – de csak kisebb részben a KKV-kban foglalkoztatottak számának növekedése, nagyobb részben a nagyvállalatok rohamos zsugorodása, közel 1,5 millió munkahely megszűnése miatt.

A vállalkozás- és kisvállalat kutatás összekapcsolása azt jelenti, hogy a figyelem arra a vállalkozóra összpontosul, aki kisvállalat alapítója, tulajdonosa – menedzsere. Természetesen a nagyvállalatokban – vezetésükben, „kormányzásukban” és belső szervezetükben (intrapreneurship!) – is érvényesülnek vállalkozási törekvések és vonások, ez is kutatások tárgya, de az új kutatási irány a kis- (és közép-) vállalatokra koncentrálna. Mindenekelőtt vizsgálják

- a *vállalkozó* személyiségjegyeit;
- a *vállalkozás* indításának, sikerének, növekedésének környezeti feltételeit;
- a *kisvállalatok* (kis- és középvállalatok) vezetésének, finanszírozásának, innovativitásának sajátos jegyeit; valamint
- a *kis- és középvállalati szektor* társadalmi-gazdasági szerepét, intézményrendszerét, támogatási formáit.

E kutatási területről szólva még korai diszciplináról beszélni, de a jelzett négy gyűjtőpont körül

- a *vállalkozó*,
- a *vállalkozás és környezete*,
- a *kis- (kis- és közép-) vállalat mint szervezet*,
- és

a *kis- és középvállalati szektor* – lassan ennek körvonalai is kialakulnak. (Az uralkodó angol terminológia kulcsszavait – entrepreneurship, small business, SMEs – Small and Medium Enterprises – az újabb magyar szóhasználatnál, amely a vállalkozást mint cselekvést összemosza a vállalattal mint szervezettel, igen nehéz visszaadni.) E kutatási terület jellemzője még, hogy a kutatók változatos módszertani eszközökkel élnek, a kutatások gyakran épülnek empirikus vizsgálatokra és multidiszciplináris közelítésekre; eredményeik helyet kapnak az oktatásban, sok erre profilírozott tanszék jön létre és egyre több PH.D. munkát is hasznosítanak.

A kis- (kis- és közép-) vállalati szektort, az e körbe tartozó vállalatok, vállalkozások indítását, fennmaradását és gyarapodását minden piacgazdaságban támogatják és ez kiterjed az ezt megalapozó kutatásokra is. Számos országban alaptörvény rögzíti a kis- és középvállalatok támogatásának fő céljait és eszközeit, és jogszabályok is biztosítanak forrásokat e szektor helyzetének rendszeres megfigyeléséhez, kutatásához, éves vagy kétévenkénti jelentések közreadásához. (Remélhetőleg a készülő hazai kis- és középvállalkozási törvény előterjesztői sem feledkeznek meg erről.)

A kisvállalati kutatásokat végző önálló és egyetemekhez kapcsolódó, újabb vagy sok évtizedes hagyományokat folytató (mint az 1936-ban (!) felállított bécsi, a St.Gallen-i) intézetek mindenütt megerősödtek. Az EU pénzügyi támogatásával 1996-ban már a negyedik nagy kutatói jelentést tették közzé az EU kis- és középvállalatok helyzetéről [Observatory, 1996.] és készül az ötödik jelentés is. Az ebben a munkában részt vevő 19 intézet (néhány esetben más fő profilú szervezet) együttműködő hálózatot alakított ki, ebben a 15 EU tagország mellett Izland, Lichtenstein, Norvégia és Svájc is részt vesz, és várhatóan rövidesen hozzájuk kapcsolják majd a társult országokat is.

A KKV-k két nagy nemzetközi szervezete közül a régebbi, az International Council for Small Business (ICSB) 1996-ban 41. éves konferenciáját rendezte Stockholmban, és e konferenciák gerincét kutatók előadásai, beszámolóí képezik. A svédek egyébként ez alkalommal díjat alapítottak a vállalkozási/kisvállalati kutatások nemzetközi elismerésére, és ezt első ízben itt (a Nobel-díj osztás színhelyén) adták át David L. Birchnek, a kisvállalatok munkahelyteremtési szerepét tárgyaló, máig sokat idézett munkájáért [Birch, 1979].

A másik KKV világszerte, a WASME (World Association of Small and Medium Enterprises) konferenciái és az ISBC (International Small Business Congress) kongresszus-sorozata (1997-ben 24. kongresszusukat rendezik) inkább politikai-gazdaságpolitikai indíttatású és ilyen témákat tárgyal. A számos európai rendezvénysorozat közül kiemelkedik a RENT (Research in Entrepreneurship), kifejezetten kutatási konferenciák sorozata. Ebből az ICSB európai tagozatának (ECSB) és a brüsszeli EIASM (European Institute for Advanced Studies in Management) rendezésében 1996-ban a tizediket tartották Brüsszelben; az 1993. évi RENT-konferenciának Buda-pesten a Magyar Kisvállalati Társaság volt a házigazdája. A magyar részvétel és különösen az aktív szereplés azonban ezeken a konferenciákon sajnos igen szerény, különösen ahhoz mérve, hogy a gazdasági reformoknak és a vállalkozások térnyerésének térségünkben elismert úttörői voltunk.

A vállalkozás- és kisvállalat-kutatás friss eredményeiről közel húsz nemzetközi folyóirat számol be rendszeresen. Az Európai Kisvállalati Társaság (ECSB) Kutatási munkacsoportja néhány éve az európai vállalkozási/kisvállalati kutatásokról és kutatóhelyekről országtanulmányok

készítését kezdeményezte és ezeket az 1995 végén Piacenzá-ban tartott RENT-konferencia egyik szekciójában még is vitattak. A tanulmányok kötetben is megjelentek, hozzáférhetővé váltak, tizenhat országról és két közös európai programról adva számot [Landström, 1997., Román, 1997.]

A hazai változások

Az angol nyelvű kötethez a külföldi partnerek számára röviden történelmi utunkat is vázoltam, mintegy ez mai helyzetünk megértéséhez is lényeges. Gazdasági reformunk 1968-as bevezetésekor a vállalati önállóságnak és a piac szerepének középpontba állításához nem társult a vállalkozások és a kisvállalatok hangsúlyozása. A magántulajdon igen szűk keretek közötti, mindig is ingadozó tűréssel nehezen is lett volna összeegyeztethető; e tekintetben változások csak a nyolcvanas évek elejétől következtek be, fokozatosan. A gazdaságvezetés a mindjobban halmozódó gazdasági nehézségek enyhülését (és – illúziókkal – bizonyos fokú megoldását is) a második gazdaság, a vállalati munkaközösségek, a sajátosan szabályozott *kisvállalkozások* bővülésétől várta. Ezek térnyerése időlegesen valóban kompenzálta valamelyest az első gazdaság működésének gyengeségeit, zavarait; emellett újfajta gondolkodásnak és életstílusnak engedett teret és ezzel bizonyos fokig az *igazi* piacgazdaságra való áttérést is előkészítette [Román, 1991]. Ezekben az években számos szociológiai és közgazdasági kutatás választotta témájául a második gazdaság, a vállalati munkaközösségek, a kisvállalkozások kérdéseit; nem egy kutató a jövő, a „működő szocializmus” magyar modelljének lényeges vagy éppen meghatározó komponenseit látta ezekben. Ugyanakkor jónéhány, a vállalati gazdálkodás és a vállalati struktúra, a piacgazdaságok konkrét tapasztalatait elemző kutatás a magántulajdonra épülő „igazi” kisvállalatok szerepét hangsúlyozta, és az ehhez vezető út lehetőségeit kereste.

E tekintetben a rendszerváltás lassan hozott változásokat, az amúgy is csekély támogatásban és figyelemben részesülő közgazdasági és szociológiai kutatások kezdetben kevésbé foglalkoztak a vállalkozások/kisvállalatok témáival. Középpontba a privatizáció, azután a monetáris és fiskális politika kérdései, majd egyéb szélesebb közelítésű makroökonómiai témák, a jogi és intézményi rendszer átalakítása, a külső és belső adósság és a magas munkanélküliség kezelése

került. Az előző rendszerben felnőtt politikai vezetés az esetenkénti szólamokon túl igazában nem is tulajdonított komolyabb jelentőséget a kisvállalatoknak (a választások időpontjának közeledésével ez láthatóan mindig módosul). A KSH nagyvonalú (azt is mondhatjuk: elnagyolt) jelentései az egy milliót megközelítő, majd meghaladó vállalkozóról egyébként meg is nyugtathatta a politikusok esetleges aggályait, hogy talán mégis behatóbban kellene foglalkozni a *középosztály egyik fő pillérét jelentő valódi kis- és középvállalati szektor* megeremtésével, megerősítésével. (A KSH 1996 közepétől különbözteti meg a regisztrált és a működő vállalkozásokat; a különbség 30–40 százalék. Emellett a sok százezer egyéni vállalkozás mintegy felét rész-munkaidős, „második gazdaságot” alkotó vállalkozó adja.)

Másfelől azonban a *teljesen nyitottá váló és bővülő nemzetközi kapcsolatok* lényegesen ösztönözték és segítették a vállalkozási/kisvállalati kutatásokat. Ilyen témákban igen sok kedvező pályázati lehetőség kínálkozott; sok esetben külföldi kutatók keresték a magyar helyzetet jobban ismerő hazai partnerekkel való társulást. Egyes vállalkozás-/kisvállalatfejlesztési – külföldről is támogatott – programokhoz szűkszerűen kapcsolódott felmérések, tanulmányok készítése.

Az átalakuló, mindinkább külső forrásokra utalt *kutatóhelyi hálózat* alkalmazkodott a változó helyzethez. A profiljuk szerint a témával érintkező akadémiai intézetek, egyetemi tanszékek, a túlélő háttérintézetek szinte mindegyike vállalkozott ilyen kutatásokra és természetesen – ha erre lehetőség adódott – a különböző (alapítványi vagy más formában) újonnan létrejött kutató-tanácsadó irodák is beszálltak e munkába.

Két korábbi felmérést, bibliográfiát ismerek, amelyek számbavették a kutatásokat e témakörben. Az egyiket, „Körkép a kisvállalkozás kutatásokról”, a SEED-Alapítvány megbízásából egy kft. készítette [Regíteszt, 1991]; ez a korábbi, 1980–1991. éveket fedi le. A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen készített irodalomjegyzék, a „Magyar nyelvű vállalkozási szakirodalom válogatott bibliográfiája” [Sági, 1993], néhány évvel tovább megy el és főképpen óriási mennyiségű napilapcikket sorol fel.

Frissebb – az 1993–95 éveket átfogó – az MTA Ipargazdasági Bizottságának e témára is kiterjesztett összeírása, az „Ipargazdasági kutatóhelyek, kutatások, kutatók” [Kaszás, 1995]. Teljesnek azonban ez sem tekinthető (még az

ipar körében sem). Nem utolsósorban azért, mert ennek készítésénél is megmutatkozott: a kutatóhelyek pénzügyi érdekei gyakran erőteljesen az ellen hatnak, hogy közzétégyék, megismertessék zömében *szereződéses* kutatásaikat; esetenként pedig a megbízó kívánsága ez. Említésre érdemes ugyanakkor, hogy e felmérés során a válaszadó 26 kutatóhelyből 16, a 197 kutatóból 32 jelölte meg, hogy foglalkozik kisvállalati kutatásokkal.

Az 1995–98 évekre vonatkozóan az OTKA kutatásokról közzétett tájékoztató [OTKA, 1995]. 498 jóváhagyott társadalomtudományi projektumot sorol fel, ebből mindössze öt-tíz kutatást lehet e témakörhöz csoportosítani. Valamivel jobb az arány az OTKA munkák, az Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások körében. Sok, az EU által ACE programmal támogatott hazai kutatásról csak a brüsszeli beszámolókból, kiadványokból szerezhethünk tudomást. Külföldi kutatók itt folytatott vizsgálódásainak eredményeiről szintén csak egyes esetekben értesülünk (lásd például [Webster, 1992.], [Lageman, 1994]). Az OECD erre szakosított kis szervezeti egysége viszont, „Az átmeneti gazdaságokkal való együttműködés központja” (CCET) rendszeresen közzéteszi tanulmányait, beszámolóit munkájukról, amelynek egyik súlypontja a kis- és középvállalatok erősítése [Transition, 1996.].

A legjelentősebb pénzügyi forrást a hazai vállalkozási/kisvállalati kutatásokhoz a Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány (MVA) által kezelt PHARE program biztosítja. Az MVA újabban egyes ebből finanszírozott tanulmányokat közlétesz (örömmel regisztrálhatjuk, hogy az SME Research Booklet sorozattal angol nyelven is), de az általa kezelt (összességében több milliárdos nagyságrendű) pénzforrások – ezek között a kutatásra szánt összegek – felhasználásába kevés betekintést enged. Jónéhány ilyen kutatáshoz nyújt támogatást az Ipari, Kereskedelmi és Idegenforgalmi Minisztérium és az OMFB; az utóbbi az eredmények publikálására is nagy súlyt helyez.

Ebben a helyzetben levéllel fordultam a megítélésem szerint leginkább érintett 18 kutatóhelyhez; közülük tízen válaszoltak, köszönet érte ehelyült is. Az alábbi rövid áttekintás ezért az újabb hazai vállalkozási/kisvállalati témákkal foglalkozó kutatásokról és kutatóhelyekről csak első közelítésnek tekinthető.

Kutatóhelyek és kutatási témák

Jónéhány piacgazdaságban jelentős kapacitású, kifejezetten kisvállalati kutatásokra profilozott intézetek működnek; A legnagyobb (100 fős!) ezek közül a hollandiai (Zoetermeer) EIM, Kisvállalati Kutató és Tanácsadó Intézet. Másutt, mint például Németországban, Svédországban több (jórészt egyetemi) intézet szerves *hálózat-ként* kapcsolódik össze. Magyarországon vállalkozás-kisvállalat-kutató intézetről nem beszélhetünk. A korábbi OKFI (Országos Kisvállalkozás-fejlesztési Iroda) átalakításával létrehozott Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet más feladatai mellett folytat (és szervez) vizsgálódásokat ilyen témákban. Új programja éves jelentések rendszeres közzétételét irányozza elő, 1996-ban és 1997-ben közre is adott egy-egy jelentést [A kis- és középvállalkozások helyzete, 1996, ill. 1997].

Az MTA társadalomtudományi intézetei közül valamennyit felsorolhatjuk, mindegyik bibliográfiájában megjelennek ilyen témák; ezekkel visszatérően leginkább az Ipar- és Vállalatgazdaság-kutató Intézet foglalkozik. Az egyetemi tanszékek közül elsősorban a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Alkalmazott Gazdaságtan tanszéke (itt egy ideig önálló Kisvállalkozás-kutató Csoport is tevékenykedett), Szociológiai tanszéke, esetenként Vezetési és Szervezési tanszéke, valamint a Miskolci Egyetem Vállalatgazdaságtani tanszéke folytat ilyen kutatásokat; de megjelennek ezek a pécsi JPTE és a Veszprémi Egyetem rokon profilú tanszékeinek munkájában is.

Az egyéb intézetek közül – sajátos profiljukhoz illesztve – visszatérően a MÜM Munkaügyi Kutatóintézete, a GKI Gazdaságkutató Intézet, esetenként a KOPINT-DATORG, a közben átalakult Ipargazdasági Intézet (az Ipargazdasági Kutató és Tanácsadó Kft.), az alapítványi formációk közül a Piacgazdaság Alapítvány, néhány témában a SEED-Alapítvány folytat vállalkozás-/kisvállalat kutatásokat. Az MVA maga nem végez vagy szervez kutatásokat, de jelentős szerepe van ezek finanszírozásában. A jól dotált – nyílt vagy sokszor zárt, „meghívásos” – pályázatok persze többnyire sok jelentkezőt vonzanak, sokszor az adott feladatra verbuvált szakértőkkel; ez *hasznosan fokozza a versenyt, de a specializáció, a kontinuitás és a kooperáció előnyeit kevésbé biztosítja.*

A Magyar Kisvállalati Társaság megalakulása (1990) óta egyik fő feladatának a kisvállalati

szektor helyzetének figyelemmel kísérését, a nemzetközi tapasztalatok ápolását és közvetítését tekinti. Több felmérést készített, három kötetet adott közre, Hírlevelében konferenciákról, friss publikációkról is beszámol; szerény eszközeivel a kutatási tapasztalatok megismertetését is segíti.

A kutatási témákról e rövid áttekintés csak egészen nagyvonalú képet adhat. A rendszerváltás után a fő figyelem arra irányult, hogy miképpen hat az új helyzet a vállalkozások indulására, a kisvállalati szektor növekedésére. A szociológiai vizsgálatok mellett a közgazdasági elemzések (elsőként a Magyar Kisvállalati Társaság) azt is vizsgálták, mennyire valósak a KSH jelentései és politikusaink magabiztos megnyilatkozásai a vállalkozások számának nagyszerű gyarapodásáról és e szektor megnyugtató fejlődéséről. Ezekben az években a kis- és középvállalati szektor erősítésére három kormányhatározat is született (1992, 1994, 1996), valamennyire kutatásokkal is alátámasztva; a kis- és középvállalati politika azonban változatlanul erőtlenné bizonyul. 1997-ben két kormányhatározat is foglalkozott ennek kérdéseivel, s mivel fokozatosan megnyílnak számunkra az EU KKV-programjai, ez előrehaladást ígér e téren is.

A kis- és középvállalatok működésének, erősítésének, támogatásának szinte minden kérdése tárgyát képezte egy vagy több kutatásnak, így: pénzügyi (tőkéhez jutási, elvonási), külpiacon lépési, innovációs problémáik; a kis- és nagyvállalatok kapcsolata, az alvállalkozói-beszállítói rendszerek; az EU és a hazai kis- és középvállalati politika; a kis- és középvállalatok foglalkoztatási szerepe; a kis- és középvállalatok vezetésének kérdései. Vállalkozásgazdaságtan és hasonló címmel jó néhány (sokszor alapos, máskor felszínebb) kézikönyv, tananyag jelent meg. Időszerű e tárgykör oktatásának áttekintése, igényes formálása és megújítása. Példaként idézek egy-egy olyan publikációt, amely folyamatos kutatómunka eredményeit mutatja be; a vállalkozók/vállalkozások szociológiai vizsgálatából [Lengyel, 1996.], a kis- és középvállalatok foglalkoztatási szerepéről [Laky, 1996.], a kis- és közép-vállalati politikáról [Román, 1993.], a kisvállalatok külpiacon jutásáról [Dezsériné, 1995.], a kisvállalatok gazdálkodásáról [Fülöp, 1994.].

Kitekintés

Végül is a sok kutatóhely, téma, publikáció sorolása, említésre bizonnyára azt a benyomást kelti

e cikk olvasójában, hogy a vállalkozás- és kisvállalat-kutatás hazánkban is gazdagon művelt, színvonalas kutatási terület. Ezt az érzést egy valamennyire is teljes bibliográfia még tovább erősítené – természetesen inkább mennyiségi és kevésbé minőségi nézőpontból. A kutatások, a tanulmányok, cikkek száma (hozzá véve a sok nem publikus kutatási jelentést) valóban igen nagy. Könnyedén említhető azonban néhány olyan *fontosabb* témakör, amely szinte teljesen hiányzik a palettáról. Ilyen például a kisvállalatok *versenyképessége*, ennek növelési lehetőségei, eszközei; a kisvállalati *hálózatok* létrehozása, működése; a kisvállalatokat érintő törvények, szabályozások (egyébként a Kormány 1004/1995 (I. 20.) sz. deregulációs határozatában előírt) *hatáselemzése*.

Kevés azonban a nagy mintára épülő, valóban megbízható empirikus felmérés, kikérdezés. Ehhez hozzájárul, hogy sok egymást átfedő, párhuzamos vizsgálat indul, a válaszadási arányszám ezért is alacsony. A versenyhelyzetben még nem jött létre a célszerű munkamegosztás és együttműködés a szóba jövő kutatóhelyek és a piacra lépő egyéb szervezetek között. Esetenként jó nevű kutatóhely is csak a megkérdezett vállalatok számát jelöli meg; a jelentések a válaszadási arányt – amely a kisvállalatok körében nálunk különösen az átlag alatt marad – elhallgatják. A konjunktúrakutatás, előrejelzés, a vállalati/vállalkozói vélemények kikérdezésének az a rendszere, amely mára a legtöbb fejlett piacgazdaságban a kisvállalati körre is kiépült, nálunk még hiányzik.

A vállalkozás- és kisvállalat-kutatások színvonalát azért is nehéz megítélni, mert produktumaik ritkán kerülnek tudományos vitára és nemzetközi megmértetésre. Az a kutatói kör, amely tudományos igényességgel végzi munkáját, ritkán találkozik egymással; hatánkban olyan tudományos konferenciára, amely nemcsak egy-egy szekciójában tárgyal ilyen témákat, hanem az egész rendezvény ezt állítja középpontba, még nem került sor. E területen a pénz orientáló-mozgató szerepe az átlagosnál nagyobb szerephez jut. Igazában azonban nem ez a tény, hanem az okoz gondot, hogy azok igény szintje, akik a pénz felett diszponálnak, gyakran meglehetősen alacsony: de erős az a törekvésük, mely ebbe a kutatói körnek is kevés beleszólást (és betekintést) kíván engedni.

Ha körültekintünk a világban, e kutatási területen a *kínálatot* két körülmény erősíti. Az egyik a *kutatók érdeklődése*, a másik az *oktatás, képzés*

igénye. A vállalkozók, a kisvállalatok tulajdonosmenedzsereinek személyiségjegyei; a gazdasági-társadalmi környezet befolyása kisebb és nagyobb vállalkozások indítására és sikerére; a mikro-, kis-, közép- és nagyvállalatok, vezetésük, működésük, gazdaságtanuk különbségei – olyan témák, amelyek új, érdekes, elméletileg és gyakorlatilag egyaránt fontos összefüggések feltárását ígérnek és a hazai kutatókat is foglalkoztatják. Hasonlóan növekszenek – nálunk is – az oktatás, a képzés igényei, miért is különösen e témák, tárgykörök, szakok *egyetemi* oktatását kellene kutatással jobban megalapozni.

A kínálat oldaláról tehát (ha a tudományos kutatás általános hazai problémáitól eltekintünk) bízható a helyzet. A felhasználók, a kereslet oldalát nézve: az Európai Unióban a KKV-politikának, programoknak, érdekképvisleteknek igen nagy súlyuk van, ezt az EU csatlakozásra való felkészítés nálunk kevésbé vette eddig figyelembe. Bízhatunk abban, hogy e tekintetben a kormányzati és önkormányzati munkában és intézményekben kedvező változás következik be és azt is felismerik, hogy munkájukhoz, hatásos lépésekhez több ismeretre van szükségük. Várható, hogy az érdekképvisletek és a gazdasági kamarák részéről is nő majd az igény a tagságuk túlnyomó részét adó kis- és középvállalatok helyzetének, problémáinak jobb megismerésére, kutatására. (Igaz, a tagdíjak nagyobb hányadát a kis számú nagyvállalat fizeti be, az idén is esedékes választásokat viszont a nagy számú kisvállalat képviselője dönti el.)

Amiben csak lassúbb haladással számolhatunk, az a minőségi igények és a nagyobb együttműködési készség a felhasználói, keresleti, finanszírozási oldalon. Előreláthatólag még ebben az évben a parlament elé kerül egy kisvállalati („kis- és középvállalkozási”) törvény, előkészítése folyik. Ez a törvény várhatóan nagyobb szerepet ad annak a Vállalkozásfejlesztési Tanácsnak, amelyet eredetileg az Ipari, Kereskedelmi és Idegenforgalmi Minisztérium hozott létre. A Tanácsnak fokozott mértékben kellene támaszkodnia kutatásokra; a Magyar Kisvállalati Társaságnak azt a javaslatát, hogy segítse a kisvállalati szervezetek és a kutatók nemzetközi színterén való megjelenítését, már elfogadta. A törvény előkészítése kapcsán az egyik vitakérdés a különböző intézmények szerepe és ennek kapcsán az, hogy a Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány mai funkciójának közalapítványi státus felelne meg. Ez e pillanatban még nyitott kérdés, de az elfogadott, hogy egy közpénzeket kezelő ilyen

intézmény működésébe az érintettek véleményének, beleszólásának és a nyilvánosság kontrolljának nagyobb teret kell kapni.

A Magyar Tudományos Akadémiának több mint száz tudományos bizottsága van, ezek közül jónéhánynak a munkaterületét érintik a vállalkozás- és kisvállalat-kutatások. E témák kutatói közül számosan tagjai (és több intézet, tanszék is tagja) a Magyar Kisvállalati Társaságnak, de akadémiai vonalon sem az egyes bizottságokban, sem bizottságokat átfogva eddig sehol sem foglalkoztak e kutatási terület helyzetével, fejlesztésével. Mind a hazai igények, mind a fentebb jelzett nemzetközi példák alapján időszerű e kutatói kör bizonyos összefogása, e tudományterület akadémiai figyelemmel kísérése és segítése. Ehhez az első lépés az Ipargazdasági, a Szociológiai, és a Vezetés- és Szervezéstudományi Bizottság közös ankétja volt, „A vállalkozás- és kisvállalat-kutatás hazai helyzete” címmel, 1997. április 2-án. Az ankétot a három bizottság részéről Román Zoltán, Lengyel György és Vecsenyi János vezette be; Nemes Ferenc, a Vezetés- és Szervezéstudományi Bizottság elnöke vezette.

Az ankéton, áttekintve és megtárgyalva e kutatások hazai helyzetét, lényegesebb tapasztalatait, megfogalmaztuk azokat a közös lépéseket, amelyekkel e területen is segíthetjük az információcserét, az együttműködést, az e célokat szolgáló tudományos konferenciák rendezését, a nemzetközi szintéren való sűrűbb megjelenés feltételeit. A kutatási terület erősítésének és az ezt szolgáló együttműködésének a gondolatát az ankét minden résztvevője támogatta. Ennek alapján a három bizottság – kiegészülve a Regionális Tudományos Bizottsággal – közös Vállalkozás- és Kisvállalat-kutatási Munkabizottságot hozott létre. (A négy bizottság küldöttje a munkabizottságban: Román Zoltán, Lengyel György, Noszka Erzsébet, Nemes Nagy József; természetesen szívesen fogadják további más, érintett bizottságok csatlakozását.) A munkabizottság első lépésként egy teljesebb bibliográfia és 1998-ra egy nagyobb kutatói konferencia rendezését irányozta elő.

Hivatkozások

- Birch, L. (1979): The job generation process. Cambridge, MA
- Czakó Agnes–Kuczi Tibor–Lengyel György–Vajda Agnes (1995): A kisvállalkozások néhány jellemzője a kilencvenes évek elején. *Közgazdasági Szemle*, 4. szám
- Dezsériné Major Mária (1995): A kis- és középvállalatok külfiacra jutásának helyzete, problémái, a továbbképzés feltételei. Budapest, GKI Gazdaságkutató Intézet
- Fülöp Gyula (1994): Kisvállalati gazdálkodás. Budapest, AULA Kiadó
- Kaszás Éva–Vincze Éva (1995): Ipargazdasági kutatóhelyek, kutatások, kutatók. Budapest. MTA Ipargazdasági Bizottsága
- A kis- és középvállalkozások helyzete 1996. Éves jelentés. Budapest, 1996. Kisvállalkozásfejlesztési Intézet és Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány
- A kis- és középvállalkozások helyzete 1997. Éves jelentés. Budapest, 1997. Kisvállalkozásfejlesztési Intézet
- Lageman, B. et al (1994): Aufbau mittelständischer Strukturen in Polen, Ungarn, der Tschechischen Republik und der Slowakischen Republik. RWI-Essen
- Laky Teréz (1996): A magángazdaság kialakulásának hatásai a foglalkoztatottságra 1995-ben. *Közgazdasági Szemle*, 7–8. szám
- Landsröm, H.,–Frank, H.–Veciana, J. (1997): Entrepreneurship and Small Business Research in Europe. An ECSB Survey, 1997. Avebury
- Lengyel György (1996): Vállalkozók és vállalkozói hajlandóság, Kutatási beszámoló 10. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Közszoigálalati Tanulmányi Központ
- Observatory (1996): „The European Observatory for SMEs. Fourth Annual Report, 1996.” ENSR-EIM (Zoetermeer)
- OTKA (1995): Hírlével különszám 5. Budapest
- Regiteszt Kft. (1991): Körkép a kisvállalkozás kutatásokról. Budapest, SEED-Alapítvány
- Román Zoltán (1988): A kis- és középvállalatok helyzete és jövője az iparban. *Ipargazdasági Szemle*, 3. szám
- Román Zoltán (1991): Entrepreneurship and Small Business: The Hungarian Trajectory. *Journal of Business Venturing*, Vol. 6. N. 6.
- Román Zoltán (1993): Erdekképviselések, kamarák, kisvállalatok. Budapest, Magyar Kisvállalati Társaság
- Román Zoltán (1997): Entrepreneurship and Small Business Research in Hungary. In: Landström (1997)
- Schumacher, E. F. (1991): A kicsi szép. Tanulmányok egy emberközpontú gazdaságról. *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó*
- Schumpeter, J. A. (1980): A gazdasági fejlődés elmélete. *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó*
- Transition at the Local Level. The Czech Republic, Hungary, Poland and the Slovak Republic. 1996. Paris, OECD-CCET
- Webster, L. (1992): Private Sector Manufacturing in Hungary: A Survey of Firms. Industry Series papers, No 67, World Bank, Washington D. C.